

НОВАТОРСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вертій О. І. Світоглядно-духовні грані українського Всесвіту. Життя, наукова, педагогічна та громадська діяльність Івана Хланти.

Ужгород: ТДВ «Патент», 2021. 352 с. : іл.

Монографія розкриває постать видатного українського народознавця Івана Хланти, репрезентуючи його не лише як дослідника фольклору, а й як людину, залюблену в народну творчість, людину зі стійкими моральними принципами та чіткою громадянською позицією. О. Вертій заглиблюється в діалектику становлення національних світоглядних і духовних цінностей, вироблених і сформованих українським народом від найдавніших часів до наших днів, та з'ясовує роль цих цінностей у формуванні української нації як єдиного великого українського роду. Дослідник виходить із наукових настанов І. Франка та М. Грушевського про історію літератури як історію національної духовності, що в підрадянській Україні підпадали під негласну заборону і, зрозуміло, не знайшли свого подальшого повноцінного розвитку. Ідея великого українського роду в монографії поглиблюється й розвивається на ґрунті наукових праць О. Ольжича, Ю. Васисяна, Д. Донцова, Я. Мамонтова, Ю. Лавріненка, Т. Шестопалової, а також на засадах духовної архетипної системи етнонаціонального В. Азьомова, родоцентризму О. Лук'яненка, проблеми культу предків, переосмисленої Хіросі Катаокою, поглядах інших вітчизняних та зарубіжних учених. Завдяки цьому постать І. Хланти в монографії постає повнокровно, багатогранно, у найтісніших взаємозв'язках подій і явищ тогочасного українського суспільства.

У першому розділі — «Самовизначення в контексті епохи» — автор послідовно аналізує передумови формування духовного світу І. Хланти (вплив родинного виховання, роль місцевого, закарпатського, колориту, зокрема народнопісенної творчості, міфології, звичаїв та обрядів) і кристалізації наукових зацікавлень студента, а згодом — викладача Ужгородського державного університету. О. Вертій наголошує, що молодий науковець не лише збирав фольклорні тексти, а й дбав про їх повернення в духовний світ та національну свідомість тогочасної молоді (с. 22). У центрі авторської уваги — перші фольклористично-етнографічні спроби І. Хланти.

Автор зауважує, що визначальним для становлення наукового світогляду І. Хланти було спілкування майбутнього дослідника з відомими тогочасними етнографами і фольклористами, студіювання

праць провідних українських і російських народознавців та укладених ними збірань фольклорних текстів. Намагаючись розкрити усі грані особистості І. Хланти, вчений пише і про формування естетичного чуття народознавця, навіть виокремлює складники (ступені) цього «вчуття» (с. 37), а також аналізує тогочасні історичні події й обставини, що зумовили важливі зрушення в національній свідомості молодого науковця. Зміст ціннісної системи народознавця, його життєва позиція та основоположні принципи наукової роботи О. Вертій з'ясовує на підставі всебічного та ґрунтовного аналізу діалектики отих «станів народного духу», «духовної сутності» українців, їхнього духовного зв'язку з національною «духовною істотою», національними «традиціями і способом думання», настановами «до зовнішніх побудов» та «типових відповідей на різні ситуації», «морального потягу» героїв записаних І. Хлантаю народних пісень, легенд, переказів, оповідань до інших людей, до України, а також потягу до свідомо-підсвідомого підпорядкування народним звичаям.

Другий розділ — «На світоглядних та духовних просторах тисячоліть» — присвячений науково-фольклористичній діяльності вже зрілого вченого. У розділі наголошується на важливості його праць для збереження та формування національного характеру молоді на основі головних духовних цінностей нашого народу. О. Вертій віднаходить у фольклористичних записах І. Хланти (піснях, щедрівках колядак, гаївках, веснянках, казках, легендах, повір'ях, замовляннях тощо), зроблених переважно на Закарпатті й Галичині, найстародавніші шари світогляду наших предків, а також аналізує діалектику становлення українського національного світогляду нового і новітнього часу. Важливо, що О. Вертій актуалізує й головні морально-патріотичні настанови українського козацтва, зіставляючи їх із записами І. Хланти (зокрема історичними піснями про Січових стрільців), і так реконструює ланцюжок української патріотичної традиції. Завдяки цьому монографія рясніє й власне авторськими спостереженнями та заувагами, які допомагають глибше зрозуміти українську душу. Дослідник, виходячи зі складових духовної архетипної системи етнонаціонального (В. Азьомов), а також принципів вкорінення в національній духовній, ідейній цінності, національний уклад життя загалом в їх історико-соціальному поступуванні (Ю. Лавріненко, Т. Шестопалова), подає повнокровний психологічний, морально-етичний портрет української нації.

В останньому, третьому, розділі книжки — «Вчений, педагог, громадський діяч» — осмислено головні засади й вектори громадської та професійної діяльності І. Хланти, яка, за спостереженнями О. Вертія, завжди була спрямована на збереження й утвердження духовної суверенності нації, навіть за обставин цілеспрямовано виконаних окупаційними режимами викривлень і блокувань української національної свідомості та національного світогляду українців. Зі сторінок монографії дізнаємося про різні форми і способи збереження й утвердження національної духовної суверенності, про те, що вони стали цілком природним продовженням діяльності І. Хланти як збирача і видавця усної народної творчості.

Також О. Вертій докладно аналізує основоположні підстави польових досліджень ученого, методику створення «духовного портрета» як однієї особи (Анни Опришко, Юрія Баянса та ін.), одного села (Оглядово Радехівського району на Львівщині), так і цілого району, навіть чужоземного, населеного вихідцями з України (русини-українці в Сербії; Банат, Марморощина в Румунії; Кубань у Російській Федерації та ін.). Прикметно, що О. Вертій і в цьому розділі не оминає окреслених фольклористом проблем «советизації» всіх сфер життя українців і драматичних перипетій національно-визвольних змагань 1940—1950-х років, відображених у повстанських піснях.

Вивчаючи художньо-естетичний аспект фольклористичних розвідок І. Хланти, О. Вертій охоплює наукові надбання дослідника в галузі вивчення казок та інших прозових жанрів усної народної творчості, яка «була, є і завжди буде першоджерелом, основою національної духовності українців» (с. 284), а також аналізує його мистецтвознавчі й літературознавчі нариси, які, на думку О. Вертія, мають непересічне значення для формування основоположних підстав вітчизняного народознавства та літературознавства.

Високий педагогічний потенціал друкованої спадщини І. Хланти автор монографії вбачає в публікаціях про письменників і громадських діячів, політиків, що стали взірцем

патріотизму, віддаючи все своє життя рідному куточку, всій Україні. Важливим відкриттям науковця в педагогіці О. Вертії вважає впровадження прадавніх основ педагогічного спілкування, які передбачали, зокрема, не лише діалог між вчителем і учнем, а спільний невимушений пошук істини — постійне взаємонавчання та взаємовиховання. Такі засади дослідник вбачає в оповідній манері Ю. Баняса, поглядах Х. Біровець і А. Опришко на виховання, у народній педагогіці загалом. Подальшим їх розвитком і впровадженням у навчально-виховний процес, у життя і побут нашого сучасника, на тверде переконання автора, стала діяльність І. Хланті як учителя, директора школи, організатора різного роду заходів з повернення усної народної творчості в широкі верстви і прошарки сучасного українського суспільства, виступів на радіо і телебаченні тощо.

Важливий ідейний заклик О. Вертії знаходимо наприкінці книжки: українська наукова, культурно-мистецька та педагогічна громадськість повинна зробити все для того, щоб почин І. Хланті був підтриманий на державному рівні.

Загалом монографія О. Вертії «Світоглядно-духовні грані українського Всесвіту. Життя, наукова, педагогічна та громадська діяльність Івана Хланті» — ґрунтовна та виважена наукова праця. Вона має переважно народознавчо-педагогічне спрямування, оскільки побудована на ідеях формування свідомих громадян і щирих патріотів України через засвоєння національної духовної спадщини. Авторська чітка громадянська позиція (патріотична, а подекуди — націоналістична) виразно проглядається у змісті монографії, відчувається в способі та логіці викладу матеріалу.

Безперечно, що це видання за нинішніх соціальних та політичних реалій є актуальним, важливим, а завдяки науково-популярному стилю письма — доступним і зрозумілим широкому колу читачів. Сподіватимемося, що праця О. Вертії отримає належну оцінку і змотивує наукову спільноту доєднатися до відродження нашого духовного спадку, до ознайомлення громадськості з народознавчим доробком і інших учених-етнографів, діячів та сподвижників української національної історії, традиції й культури. А це, безумовно, сприятиме отому свідомо-підсвідомому підпорядкуванню національної еліти народній звичаєвості та етиці, з яких народжується почуття патріотизму й відроджується українська національна ідея.

Андрій ЧУЙ

м. Луцьк

Отримано 14 травня 2022 р.